II. СВІТОВА ТА ВІТЧИЗНЯНА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА: СТИЛІ, ШКОЛИ, ПЕРСОНАЛІЇ

УДК 78.071.1 (470) : 910.1 (443.61)

ORCID: 0000-0003-2956-9471

Севіндж Ідрісова,

*аспірантка кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського,
вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, Київ, 02000, Україна*

Sevindzh Idrisova,

*Postgraduate at the Department of Theory and History of Culture,
Ukrainian National Tchaikovsky academy of music,
1-3/11 Architect Gorodetsky St., Kyiv 02000, Ukraine*

МЕНТАЛЬНА МАПА: ПАРИЖ У ВЕРБАЛЬНИХ ТЕКСТАХ М. ГЛІНКИ

В останні десятиліття у сучасній гуманітаристиці в цілому, та музикознавстві, зокрема, – поступово актуалізувалась тенденція до міждисциплінарного підходу. Застосування у нашому дослідженні карти міста, як допоміжного ресурсу, – дозволяє візуалізувати інформацію про можливості реалізації музиканта у міському контексті. Враховуючи це, у даній статті на основі вербальних текстів М. Глінки були розглянуті паризькі локації, які пов'язані з життєвим простором композитора.

Ключові слова: Париж, М. Глінка, вербальні тексти, міждисциплінарний підхід, метафора, картографування-через-мову, ментальна мапа.

Mental map: Paris through verbal texts of M. Glinka. Outline several decades ago tendency toward an interdisciplinary approach gradually became a significant for both the humanities in generally, and musicology field, in particular. Considering a city map, as further resource in our investigation, allows to visualize information about musician's opportunity in the city context. By exploring of M. Glinka's verbal texts we paid more attention on Parisian locations, which related to composer's living space.

Key words: Paris, M. Glinka, verbal texts, interdisciplinary approach, metaphor, mapping-through-language, mental map.

В современной гуманитаристике последних десятилетий, как и в музыковедении – постепенно актуализировалась тенденция к междисциплинарному подходу. Применение карты города, как вспомогательного ресурса, – позволяет в нашем исследовании визуализировать информацию о возможностях реализации музыканта в

городском контексте. Учитывая это, на основе вербальных текстов М. Глинки были рассмотрены парижские локации, которые связаны с жизненным пространством композитора.

Ключевые слова: Париж, М. Глинка, вербальные тексты, междисциплинарный подход, метафора, картографирование-через-язык, ментальная карта.

Починаючи з другої половини ХХ століття, проблема пошуку нових методологічних можливостей у полі гуманітаристики позначилась на особливому інтересі наукової спільноти до міждисциплінарних підходів: вихід за рамки окресленого поля дослідження дає нову оптику у сприйнятті предмету. Так, міський простір, розглянутий в контексті біографії митця – завжди виступав як фон, на якому розгорталась подієвість творчих злетів і падінь. Однак місто може бути повноцінним активним елементом складних мереж просторово-соціальних взаємодій: візуалізуючи місця, знакові для творчої біографії композитора, дослідник може змоделювати «означене» заданого часопростору.

Актуальність статті обумовлюється застосуванням міждисциплінарного підходу у реконструкції паризьких сторінок біографії М. Глінки: цьому сприяє нове прочитання вербальних текстів композитора з огляду на «просторовий» фокус. **Мета дослідження** полягає у виявленні локацій, згадуваних в мемуарно-епістолярних джерелах композитора, та їхнього відношення до його адрес проживання. Це, в свою чергу, дозволить окреслити можливості реалізації М. Глінки у Парижі. **Наукова новизна** полягає у застосуванні нетрадиційного для музикознавчої дисципліни джерела – географічної карти, як допоміжного ресурсу задля окреслення ключових місць паризького життєвого досвіду М. Глінки.

Методологія. Окрім історичного, біографічного та картографічного інструментарію, ми застосовуємо компаративістський підхід: порівняння карти Парижа середини ХІХ століття з сучасною мапою французької столиці дозволяє зафіксувати трансфігурацію урбаністичного простору з плином часу.

До нашого дослідження, окрім текстуальних джерел композитора та мапи міста, була залучена література, яка висвітлює повсякденне життя Парижа періоду 1830–1840-х рр. [10; 15], французькі музичні газети, путівники і довідники найменувань паризьких вулиць [13; 16; 20; 22; 24], праці урбаністів, географів, лінгвістів, які досліджують проблему співвідношення мови і простору та окреслюють особливості побудови ментальних карт [6; 7; 11; 14; 19; 23].

Перебуваючи у різних країнах, М. І. Глінка в листах диференціює своє ставлення до того чи іншого міста. Прихований і ледь відчутний поділ міст на «свої», комфортні для проживання, і «чужі», що пов'язані з неприємними спогадами, мабуть, найбільш яскраво ілюструє момент переживання композитором міського простору. Г. Горнова визначає переживання міста, як «особливу буттєву форму життєвого і культурного освоєння та присвоєння міста, у якій реалізується процес переходу в суб'єктивний внутрішній світ людини об'єктивованих форм прояву сутності міста, які представлені урбаністичними ідеалами, міфами і метафорами» [6, с. 58].

Питання про те, яким чином міське середовище може впливати на світосприйняття людини, та які метафори (образи) може породжувати у її свідомості – залишається релевантним при дослідженні будь-яких текстуальних джерел. В процесі їх аналізу, слід ретельно звертати увагу на мовні конструкти (метафори, поетичні звороти), адже простір мови – надзвичайно щедрий в розумінні багатоступовості явних і прихованих смислів: вона конструює думки, ідеології, та «метафори, якими ми живемо» [8]. Так, серед паризьких листів М. Глінки початку 1850-х рр. з'являються емоційно забарвлені метафори, які ілюструють ступінь співмірності композиторської свідомості з міським простором: сприйняття композитором французької столиці трансформується з лагідно-пестливого вислову «містечко-душка» [5, с. 341] у негативно забарвлений «вавилонський полон» [5, с. 396, с. 399].

Метафора, в певному сенсі, є не тільки відображенням способу мислення людини, але й структуруванням навколишнього простору засобами мови, тобто тим, що ми визначаємо як *картографування-через-мову*¹: «доступний людині географічний простір та досвід взаємодії з ним, виступають як основа метафорики мови, просторових метафор і пов'язаних з ними образних конструктів і фреймів свідомості» [7, с. 127]. Метафора позначає не тільки простір, але й сама є простором. Часто вона апелює до іконічних образів, як, наприклад, міф про Вавилон – згадуваний у листах М. Глінки, – що став емблемою відчуженості та нерозуміння між людьми.

Перебуваючи у місті, людина неминуче присвоює урбаністичне середовище, виокремлюючи для себе улюблені місця, зручні маршрути,

¹ У лінгвістичній географії поняття «*картографування мови*» спрямоване на виокремлення особливостей мов різних регіонів та географічних територій, вивченні мовних діалектів тощо [19, с. 9–10]. Тобто тут артикулюється модель простору, як означуваної мови. Ми пропонуємо поняття «*картографування-через-мову*», підкреслюючи безмежну здатність мови означувати та уречевлювати простір.

або місця неприємні. У дослідженні американського соціального психолога Стенлі Мілгрема окреслюється поняття *ментальна мапа міста* – «це образ міста, який живе у свідомості людини: вулиці, квартали, площі, які мають значення для неї, стійкі маршрути пересувань та асоціативні ряди, що пов'язують їх, емоційна навантаженість кожного з елементів міського середовища» [9, с. 17]. Олена Трубіна також підкреслює рефлексивний характер ментальної мапи, маркуючи її як «результат практичного, а тому неминуче суб'єктивного картографування міста, що мається у кожного жителя» [11, с. 510].

Процес моделювання ментальної карти ґрунтується на базі соціологічного інструментарію. За допомогою партисипативних підходів – «опитувань, інтерв'ювань, групових дискусій, рефлексивних щоденників» [23, с. 266] – дослідник здійснює «процес збору відповідей, пов'язаних з географічними місцями, репрезентуючи основні результати у вигляді карти» [14, с. 73]. На відміну від скетч-мапи¹, яку малює сам опитуваний (пряма модель побудови карти), ментальна мапа створюється дослідником на основі результатів опитування (непряма модель побудови карти) [14, с. 73].

У нашому випадку, замість непрацюючих в історичному зрізі методів опитувань, – буде використано вербальні тексти композитора: на карту Парижа ми нанесемо місця, про які знайшли згадку в мемуарно-епістолярних джерелах М. Глінки. При позначенні локацій ми скористаємось картою сучасного Парижа: свідоме маркування історичних місць на сучасній мапі яскраво репрезентує мінливість міського середовища, де симультанно співіснують різні часи та простори. Всім відомий факт, що протягом 1860-х рр. барон Осман здійснив грандіозну перебудову французької столиці, у результаті якої з'явилися нові вулиці, бульвари, широкі проспекти. Тому використання сучасної карти у нашому дослідженні накладає невелику похибку з географічної точки зору, однак основний результат залишається незмінним: переважна більшість адрес, де перебував композитор, були зосереджені у респектабельному другому окрузі Парижа – саме там знаходилися театри, концертні зали, музичні видавництва та редакції музичних газет.

¹ Скетч-мапи (SketchMaps) – малюнки або інші вільні форми фіксації від руки, які створюються опитуваними [14, с. 70]. Якщо у конструюванні ментальних мап переважна більшість дослідників користується, все ж таки, традиційними географічними картами, на яких позначаються результати дослідження, то скетч-мапи не схожі на формальні карти – це образ знань опитуваного про оточуючий світ, який втілюється у вигляді замальовки [14, с. 73].

Слід зауважити ще й іншу «недосконалість» побудови подібної ментальної карти: висвітлюючи локації, на які є посилення у письмових джерелах композитора, водночас залишається за кадром безліч місць, у яких він був, але не лишив жодної згадки. Врешті-решт питання, яке завжди постає перед науковцем – максимально об'єктивно описати культурний феномен, – може спіткати проблема нестачі джерельної бази, або банальне фокусування на певному аспекті, що автоматично нівелює інші. Однак, Пол Родевей зазначає з цього приводу: «Правда завжди презентується як фрагментована, і в будь-якому фіксованому записі (науковій статті, наприклад) не може слугувати беззаперечним авторитетом, але, скоріше, замальовкою, своєрідним різновидом занурення читача у мандри рефлексій» [23, с. 266].

А тепер, враховуючи два паризьких періоди біографії М. Глінки (1844–1845 та 1852–1854 pp.), наведемо адреси локацій¹, що були зафіксовані у його мемуарно-епістолярних джерелах та місць «ймовірних», які не згадуються, однак тісно пов'язані з життєвим світом композитора. Зазначимо, що усі просторові точки ми умовно класифікуємо за таким критерієм: адреси проживання, музичні інституції (газети, видавництва, концертні зали), театри, садово-паркові зони, визначні пам'ятки Парижа.

Адреси проживання:

1. Rue de Provence № 5. Під час першої паризької поїздки композитор мешкав за адресою Rue de Provence № 5, трохи згодом він переїхав у будинок №22 – за тією ж вулицею [4, с. 318–319]. Показово, що у наступному році поряд з ним оселився Шарль Бодлер (Rue de Provence № 24) [21]. Відомо, що майбутній автор «Квітів зла», ховаючись від кредиторів, за все життя змінив величезну кількість адрес. Відчуття незатишності і бездомності поезії Бодлера гостро відчувається в його рядках з «Паризького спліну»²: «Інколи здається, що мені завжди було б добре там, де мене немає, і це питання переселення – одне з тих, які я постійно обговорюю наодинці зі своєю душею» [1, с. 276].

Цікаво, що б Глінка і Бодлер могли сказати один одному, якби відбулась їх зустріч? Вони розминулися всього на рік. А здається – на ціле століття: настільки різними були ці художники – один, ностальгував за прекрасним, інший – замилювався повільним

¹ Інформація про адреси, відсутні у текстах композитора, була частково запозичена з довідників паризьких вулиць Е. Жіро та Ф. Лазара [16; 20].

² Про стан спліну, до якого був схильний М. Глінка та нудьги, яку він відчував у Парижі – детальніше див. [12, с. 16–18].

в'яненням краси. Історія однієї незустрічі¹, на мить схоплена у джерелах, – спочиває у вимірі пам'яті місця.

2. «Hotel de la Marine Française» (rue Croix de petits Champs). Майже через сімдесят років після другого перебування М. Глінки в Парижі Олександр Глазунов відшукав готель, у якому той неодноразово зупинявся [3, с. 391]. Неподалік від готелю розташовувався знаменитий Пале-Рояль (Palais-Royal, тобто Королівський палац), оточений садами. У критих галереях, розміщених на території палацу, активно велась торгівля та набирала обертів індустрія видовищних розваг [10, с. 259].

3. Rue Rossini № 26 – вулиця, за якою проживав М. Глінка під час другої поїздки, – розташовувалась недалеко від Італійського бульвару (boulevard des Italiens). Сам композитор зазначає так: «Декілька днів назад ми переїхали з готелю і живемо у маленькій квартирі в самому центрі розкішного Парижа (quartier des élégants) [квартал людей елегантних], тобто у самому веселому місці біля театру Grand-Opéra², rue Rossini au bel étage №26» [5, с. 343].

4. Rue Richer № 43 [4, с. 346].

Музичні інституції:

5. Rue de la Victoire. Поряд з Rue de Provence паралельно йшла Rue de la Victoire, де розміщувався концертний зал Герца і театр Chantierine, у якому грала кохана М. Глінки – акторка Аделіна [4, с. 319].

Зал Герца [Salle Herz] був названий на честь його власника – піаніста, професора Паризької консерваторії Анрі Герца [12, с. 44–45], з яким М. Глінка познайомився у 1845 році. Завдячуючи знайомству з ним, композитору видалась чудова можливість надати благодійний концерт у його залі на користь асоціації артистів-музикантів [5, с. 207]. В одному з концертних оголошень, зал Герца був виокремлений серед інших концертних приміщень Парижа, як один із «елегантніших і найкращих для акустичного сприйняття музики» [18, с. 3].

6. Після серії концертів (березень-квітень 1845 р.), у яких паризька публіка мала змогу познайомитись з романсами та окремими номерами з опер М. Глінки, музичне видавництво Бернар Латт (Bernard Latte), що знаходилось за адресою Boulevard des Italiens №2 [17], надрукувало нотне перекладення для фортепіано тих творів, які особливо

¹ У другому томі «Мандрів М. Глінки» С. В. Тишко наводить історії незустрічей російського композитора з Ф. Шопеном та Р. Шуманом [12, с. 439–443].

² Варто зазначити, що приміщення Grand-Opéra або Académie de musique спочатку було розташоване по вулиці Le Peletier, але згодом було знесене за планом архітектора Шарля Гарн'є. Натомість нова будівля театру, яка існує понині, була споруджена на площі Опері [5, с. 345].

сподобались слухачам – Вальсу-Фантазії та романсу «Бажання» на слова Феліче Романі [5, с. 209, с. 211].

7. На бульварі Італійців знаходилось відоме кафе Тортоні (rue Taibout), яке було засноване у 1796 році неаполітанським кулінаром. «Вдень Тортоні, – як зазначає В. Мільчіна, – було улюбленим місцем біржових спекулянтів, натомість у вечері, коли закінчувались театральні вистави, в Тортоні прибували цілі натовпи модників» [10, с. 400–401]. Кафе швидко стало символом витонченого лоску паризького життя та особливим місцем, де можуть проводити дозвілля тільки «вершки суспільства». Особлива атмосфера кафе надихала художників, письменників та музикантів: згадку про знамениту ресторацію можна знайти на сторінках романів А. Дюма, братів Гонкурів, М. Пруста, мемуарах Вагнера, в тому числі, і на одній з картин Едуарда Мане, названої на честь цього закладу [15, с. 18; 2, с. 197].

8. Rue de Richelieu 97. За цією адресою знаходилось бюро найавторитетнішої музичної газети Парижа – *Revue et Gazette Musicale*. З цим виданням у свій час співпрацювали знакові діячі культури романтизму: Ж. Санд, Г. Берліоз, Ф. Ліст, О. Дюма, Г. Кастнер, Р. Вагнер [22, с. 363]. Відомо, що Моріс Бурж – один з постійних її авторів, – опублікував три схвальних відгуки про творчість М. Глінки та регулярно зустрічався з композитором вивчаючи його оперні партитури [4, с. 404]. Тому ми можемо припустити, що хоча б одна із зустрічей могла відбутись саме у приміщенні редакції, хоча у біографічних матеріалах М. Глінки про це не згадується.

9. На вулиці Faubourg Poissonnière, 11 [16, с. 194] розташовувалась Паризька консерваторія (Le Conservatoire de musique). В одному з листів, М. Глінка ділиться своїми планами відвідувати класи зі співу у цьому закладі [5, с. 175]. **Композитор також був знайомий з директором консерваторії – Франсуа Обером – автором понад тридцяти комічних опер, чії твори ставились, переважно, в Opera Comique¹ (place de la Bourse) [24].**

Театри:

10. Неподалік від консерваторії – на бульварі Благої Вісті (38 Boulevard de Bonne Nouvelle) [16, с. 200], розташовувався театр Gymnase dramatique (Драматична гімназія), який був побудований у 1820 році. Перше десятиліття свого існування театр був вельми популярним завдяки протекції герцогині Беррійської та витонченим творам Ежена Скріба – відомого лібретиста і драматурга [20, с. 272–273]. На театральній сцені

¹ М. Глінка був на прем'єрі опери Франсуа Обера «Marco Spada» у приміщенні Opera Comique [4, с. 346].

ставились переважно комедії і драми-водевілі. Відомо, що прем'єра триактної комедії Жорж Санд «Фламінію» відбулась саме у цьому театрі (31 жовтня 1854 року) [25, с. 251].

11. Театр Вар'єте (Boulevard Montmartre, 7), який існує і понині, згадується у листах композитора [5, с. 175; 16, с. 187].

12. У грудні 1852 року М. Глінка разом зі своїм учнем по співу Анрі Босе та компаньйоном Доном Педро, був на виставі за романом Олександра Дюма «La dame aux camélias» («Дама з камеліями») у театрі Водевіль (Le théâtre du Vaudeville, rue de Chartres¹) [16, с. 134; 5, с. 361]. Зазначимо, що вже у наступному, 1853 році, Верді створить знамениту оперу «Травіата», засновану на цьому сюжеті.

13. Le théâtre royal Italien (rue Marsollier). Італійський королівський театр, у якому виконувались опери переважно італійських авторів (Белліні, Доніцетті, Россіні) – М. Глінка відвідував неодноразово [22, с. 376, с. 409]. Композитор позитивно відгукувався про злагоджену гру оркестра і прекрасний виконавський склад співаків, які демонстрували майстерність володіння стилем *bel canto* – Джулії Грізі, Фанні Персіані, Луїджі Лаблаша [5, с. 175].

14. На бульварі Тампля знаходився театр канатохідців Funambules (Boulevard du Temple, 62) [20, с. 241], що був заснований у 1816 році [10, с. 665, с. 667]. Спочатку театр займали танцюристи з канатами, однак пізніше там почали інсценуватися водевілі і драми. Знаменитий мім Гаспар Дебюро, починаючи з 1828 року, влаштовував у цьому театрі найвидовищніші пантоміми-арлекініади, які збирали цілі натовпи людей. Роль П'єро була «візитівкою» актора: в одному з листів, М. Глінка згадує про його чудову гру [5, с. 175].

15. Літній цирк, або Олімпійський цирк братів Франконі [16, с. 301], у приміщенні якого під керівництвом Г. Берліоза (1845) прозвучали окремі номери з опер М. Глінки, також знаходився на бульварі Тампля (Boulevard du Temple № 76–82).

Садово-паркові зони:

Булонський ліс (bois de Boulogne), Тюільрійський (des Tuilleries) [5, с. 347], Люксембурзький сад і безперечно, Jardin des Plantes (Ботанічний сад)² – були улюбленими місцями прогулянок композитора. М. Глінка, як

¹ Вулиця Шартр (rue de Chartres), на якій розташовувався театр, була повністю знесена після перебудови, здійсненої Османом. Тому на сучасній карті Парижа ми позначимо приблизне розташування вулиці до моменту її знесення, базуючись на даних мапи Парижа середини XIX століття, створеної П'єром Тардю [24].

² На території Jardin des Plantes, відповідно до відомостей путівника Бедекера, розташовувався звіринець, зал біології та геологічний кабінет [13, с. 192].

справжній художник-романтик, мав особливе ставлення до природи, в тому числі і до тварин: «У Єлисейських полях два звіринці, де є екземпляри хижих звірів незвичайної краси, з деякими із них вовтузяться як з кішками. У звіринці Jardin des Plantes ріноцерос [*носоріг* – *C. I.*] просто дивовижний» [5, с. 345].

Визначні пам'ятки міста:

Окрім улюблених місць, пов'язаних з природою, композитор разом з доном Педро відвідав головні архітектурні надбання, які стали символами величної історії Франції: Версаль, Лувр, Латинський квартал, музей абатства Клюні¹ [5, с. 340, с. 345, с. 382; 4, с. 318, с. 344, с. 405].

А тепер, за допомогою технологій GoogleMaps, ми окреслимо ментальну карту композитора, враховуючи усі локації, що були згадані вище:

Результати. Спираючись на результати візуалізації, маємо констатувати, щонайбільша щільність адрес, як вже зазначалось, припадає на другий (нині дев'ятий) округ Парижа²: там розташовувались театри, концертні зали, консерваторія, музичні видавництва та газети.

¹ Музей Клюні був відкритий 16 березня 1844 року. В ньому знаходилась колекція предметів Середньовіччя та епохи Відродження, які збирав протягом 40 років Олександр де Соммерар (власник маєтку Клюні) [10, с. 840].

² До складу другого округу входив Італійський Бульвар – комерційний і розважальний центр Парижа та модний квартал Шоссе д'Антен, де у 1830–1840-х рр. проживали художники Делакруа, Жеріко, Орас Верне, актори Тальма і Арналь, акторки

Висновки. Таким чином, моделювання ментальної карти дозволяє не тільки зафіксувати момент повсякденного життя у всій його мінливості, але й відстежити місця взаємних перетинів та сліди одночасності, які невлучно присутні у тканині міста.

1. Бодлер Ш. Стихотворения/состав. Е. Витковского. Харьков: Фолио, 2001. 494с.
2. Вагнер Р. Моя жизнь: в 2 т./Р. Вагнер. Москва: Астрель, 2003. Т.1. 560 с. (Мемуары).
3. Глазунов, А. К. Письма, статьи, воспоминания/состав. М. А. Ганина. Москва: Гос. муз.изд., 1958. 551 с.
4. Глинка М. Полное собрание сочинений. Литературные произведения и переписка: в 2 т./подг. А. С. Ляпунова. Москва, 1973. Т. 1: Литературные произведения. 483 с.
5. Глинка М. Полное собрание сочинений. Литературные произведения и переписка: в 2 т./подг. А. С. Ляпунова и А.С. Розанов. Москва, 1975. Т. 2 А: Письма 1822–1853. Документы. 415 с.
6. Горнова Г. В. Философия города: монография. Москва: Форум. 2014. 344 с.
7. Лавренова О. Ландшафт как источник метафорической проекции//Культурная и гуманитарная география: электрон.науч. период. изд. 2013. Т. 2, №2. С. 126–132. URL: <https://gumgeo.ru/index.php/gumgeo/article/view/81/67> (дата звернення: 14.02.2018)
8. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем//пер. с англ. А.Н. Баранова. – Москва: Едиториал УРСС, 2004. 256 с.
9. Милграм С. Эксперимент в социальной психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 336 с.: ил. (Серия «Мастера психологии»).
10. Мильчина В. Париж в 1814 – 1848 годах: повседневная жизнь. – Москва: НЛО, 2013. 944 с.: ил. (Серия «Культура повседневности»)
11. Трубина Е. Г. Город в теории: опыты осмысления пространства. Москва: НЛО, 2011. 520 с.
12. Тышко С. В., Мамаев С. Г. Странствия Глинки. Комментарий к «Запискам»: в 4 ч. Киев, 2002. Ч. 2: Глинка в Германии или Апология романтического сознания. 508 с.
13. Bedeker K. Paris und umgebung en: Nebst Rouen, Havre, Dieppe, Boulogne, und den drei Eisenbahn-Strassen vom Rhein bis Paris: Handbuchfürreisende. Coblenz: Verlag von K. Bedeker, 1855. 368 p.
14. Bell S. MentalMaps//International encyclopedia of human geography: [in 12 vol.]. Vol. 7: M–N/[ed. by R. Kitchin, N. Thrift]. Amsterdam: Elsevier. 2009. P. 70–75.
15. Cancellieri F. La représentation de Paris dans la littérature du XIXe siècle: entre mythe et réalité. Esch-sur-Alzette, 2013. 179 p. URL: <https://portal.education.lu/DesktopModules/EasyDNNNews/DocumentDownload.ashx?portalid=14&moduleid=3328&articleid=7242&documentid=652> (mode of access: 14.02.2018).
16. Girault E. Les quarante-huit quartiers de Paris: biographie historique et anecdotique des rues. 3e edition. Paris, 1850. 615 p. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54628519/f4.image> (дата звернення: 14.02.2018).

мадемуазель Марс і мадемуазель Дюшенуа, співачка Поліна Віардо і танцівниця Тальоні, письменниця Жорж Санд і композитор Ф. Шопен [10, с. 255].

17. History of Bernard Latte publisher//IMLSP: Petrucci Music Library. URL: http://imslp.org/wiki/Bernard_Latte (mode of access: 15.02.2018).
18. L'Album de Sainte-Cécile et les Petites affiches musicales: journal encyclopédique consacré au culte de l'art, de la musique et aux intérêts de tous les musiciens artistes et amateurs//electron. journ. Paris. №30. 20 octobre 1846. 11 p. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5439822x.item> (mode of access: 14.02.2018).
19. Language and space: an international handbook of linguistic variation: in 4 vol./ed. by P. Auer and J. E. Schmidt. Berlin/New York: De Gruyter Mouton, 2010. Vol. 1: Theories and Methods. 889 p.
20. Lazare F. Dictionnaire administratif et historique des rues de Paris et des monuments: A–Z//Paris: se trouve chez Felix Lazare, 1844–1849. 702 p. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k200946t/f3.image> (mode of access: 15.02.2018).
21. Les Demeures de Charles Baudelaire à Paris / electron. resource. URL: http://www.ch-baudelaire.de/demeures_baudelaire_paris.html (mode of access: 14.02.2018).
22. Revue et Gazette Musicale de Paris//electron. journ. Paris, 1844. Onzième année. 446 p. URL: <http://www.archive.org/details/revueetgazettemul844pari> (mode of access: 15.02.2018).
23. Rodaway P. Humanism and people-centered methods//Approaches to human geography/ed. by S. Aitken, G. Valentine. SAGE Publications, 2006. Ch. 3, paragraph 24. P. 263–272.
24. Tardieu P. Nouveau plan de la ville de Paris divisé en 12 arrondissemens et 48 quartiers//electron. cartographic data. 1852. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530852613> (mode of access: 14.02.2018).
25. Théâtre de George Sand: Claudie. Lucie. Le pressoir. Flaminio//electron. book. Paris: Collection Hetzel. 1860. 372 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=iX1KAQAIAAJ&printsec=frontcover&dq=Théâtre+de+George+Sand+...+Claudie.+Lucie.+Le+pressoir.+Flaminio&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwj6sMct56jZAhUCEVAKHYoqC7IQ6AEIJzAA#v=onepage&q=Th%C3%A9%C3%A2tre%20de%20George%20Sand%20...%3A%20Claudie.%20Lucie.%20Le%20pressoir.%20Flaminio&f=false> (mode of access: 15.02.2018).

References

1. Baudelaire, Ch. (2001). Poems. Trans. from Franch by E. Vitkovskiy [Stihotvoreniya. Per. s frantsuzskogo]. Kharkov: Folio. 494 p.
2. Wagner, R. (2003). My life: memoirs, Vol.1 [Moya zhizn: memuaryi]. Moscow: Astrel. 560 p.
3. Glazunov, A. (1958). M. Ganina (Ed.), Letters, articles, memoirs. [Pisma, stati, memuaryi]. Moscow: Gosudarstvennoye muzykalnoye izdatelstvo. 551 p.
4. Glinka, M. (1973). A. Lyapunova (Ed.) Complete works. Literary works and correspondence, Vol. 1: Literary works [Literaturnyye proizvedeniya i perepiska. Tom 1: Literaturnyye proizvedeniya]. Moscow: Muzyka. 483 p.
5. Glinka, M. (1975). A. Lyapunova, A. Rozanov (Ed.) Complete works. Literary works and correspondence, Vol. 2 A: Letters of 1822–1853. Documents [Literaturnyye proizvedeniya i perepiska. Tom 2 A: Pisma 1822-1853. Dokumenty]. Moscow: Muzyka, 415 p.

6. Gornova, G., *Philosophy of a city: monograph*. [Filosofiya goroda: monografiya]. Moscow: Forum, 344 p.
7. Lavrenova, O. (2013). 'Landscape as a source of metaphorical projection'. *Cultural and human geography*, Vol.2 (22), pp. 126–132 [Landshaft kak istochnik metaforicheskoy proyeksii, Kulturnaya i gumanitarnaya geografiya]. [pdf] Available at: <<https://gumgeo.ru/index.php/gumgeo/article/view/81/67>> [Accessed 28 February 2018].
8. Lakoff, G., Johnsen, M. (1980). *Metaphors we live by*. Trans. from English by A. Baranov and A. Morozova [Metafori, kotorymi my zhivem. Per. s angl.], 2004. Moscow: Editorial URSS.
9. Milgram, S. (1977). *The individual in a social world*. Trans. from English by N. Vakhtin, S. Levandovskiy, N. Malgin [Eksperiment v sotsialnoy psikhologii. Per. s angl.], 2000. 3rd ed. St. Petersburg: Piter. 336 p.
10. Milchina, V. (2013). *Paris in 1814–1848: daily life* [Parizh v 1814–1848 godakh: povsednevnyaya zhizn]. Moscow: Novoye Literaturnoye Obozreniye. 944 p.
11. Trubina, E. (2011). *City in theory: experience of environmental understanding* [Gorod v teorii: opyty osmysleniya prostranstva]. Moscow: Novoye Literaturnoye Obozreniye. 520 p.
12. Tyshko S., Mamayev S. (2002). *Glinka's wanderings. The comment on the «Notes», Vol. 2: Glinka in Germany, or Apology of Romantic Consciousness* [Stranstviya M. Glinki. Kommentariy k «Zapiskam», tom 2: Glinka v Germanii ili Apologiya romanticheskogo soznaniya]. Kiyev, 508 p.
13. Bedeker, K. (1855). *Paris und umgebung en: Nebs Rouen, Havre, Dieppe, Boulogne, und dendrei Eisenbahn-Strassen vom Rhein bis Paris. Handbuchfürreisende*. Coblenz: Verlag von K. Bedeker. 368 p.
14. Bell, S., 2009. *Mental Maps*. In R Kitchin & N Thrift (eds.), *International encyclopedia of human geography*, Vol. 7: M–N. Amsterdam: Elsevier. P. 70–75.
15. Cancellieri, F. (2013). *La représentation de Paris dans la littérature du XIXe siècle: entre mythe et réalité*. [pdf] Esch-sur-Alzette. 179 p. Available at: <<https://portal.education.lu/DesktopModules/EasyDNNNews/DocumentDownload.ashx?portalid=14&moduleid=3328&articleid=7242&documentid=652>> [Accessed 3 March 2018].
16. Girault, E. (1850). *Les quarante-huit quartiers de Paris: biographie historique et anecdotique des rues*. 3e edition. [pdf] Paris, 615 p. Available from: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54628519/f4.image> [Accessed 3 March 2018].
17. Petrucci Music Library (IMSLP). *History of Bernard Latte publisher*. [online] Available at: http://imslp.org/wiki/Bernard_Latte [Accessed 3 March 2018].
18. *L'Album de Sainte-Cécile et les Petites affiches musicales: journal encyclopédique consacré au culte de l'art, de la musique et aux intérêts de tous les musiciens artistes et amateurs*. [online] № 30 (20 octobre 1846). Paris, 11 p. Available from: <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5439822x.item>> [Accessed 3 March 2018].
19. Auer, P & Schmidt, J E (eds), 2010. *Language and space: an international handbook of linguistic variation, Volume 1: Theories and Methods*. Berlin: De Gruyter Mouton. 889 p.
20. Lazare, F. (1844–1849). *Dictionnaire administratif et historique des rues de Paris et des monuments*. [pdf] Paris, 702 p. Available at: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k200946t/f3.image> [Accessed 3 March 2018].
21. *Les Demeures de Charles Baudelaire à Paris*, 2007 [online] Available at: http://www.ch-baudelaire.de/demeures_baudelaire_paris.html [Accessed 3 March 2018].
22. *Revue et Gazette Musicale de Paris*, 1844. [pdf] Paris, 446 p. Available at: <http://www.archive.org/details/revueetgazettemu1844pari> [Accessed 3 March 2018].

23. Rodaway, P. (2006). *Humanism and people-centred methods*, in Aitken, S & Valentine, G (eds), *Approaches to human geography*, SAGE Publications Ltd, London, pp. 263–272, viewed 3 March 2018, doi: 10.4135/9781446215432.n25.
24. Tardieu, P. (1852). *Nouveau plan de la ville de Paris divisé en 12 arrondissemens et 48 quartiers* [online]. Available through Bibliothèque nationale de France (BnF): <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530852613>> [Accessed 3 March 2018].
25. *Théâtre de George Sand: Claudie. Lucie. Lepressoir. Flaminio*. [pdf] Paris: Collection Hetzel. 1860. 372 p. Available at: <<https://books.google.com.ua/books?id=iX1KAQAIAAJ&printsec=frontcover&dq=Théâtre+de+George+Sand+...:+Claudie.+Lucie.+Le+pressoir.+Flaminio&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwj6sMCt56jZAhUCEVAKHYoqC7IQ6AELJzAA#v=onepage&q=Th%C3%A9%C3%A2tre%20de%20George%20Sand%20...%3A%20Claudie.%20Lucie.%20Le%20pressoir.%20Flaminio&f=false>> [Accessed 3 March 2018].